

Konverentsi plenaarainesjad olid Henrik Bergqvist (Stockholmi Ülikool, Rootsi, ettekanne “Dialogicity, Egophoricity, and Epistemicity: Ontologies and Domains”) ja Władysław Chłopicki (Jagiellooni Ülikool, Poola, ettekanne “(Inter)subjectivity in Humour: How the Speaker’s Unsaid Becomes the Hearer’s Funny”).

Konverentsi kava ja ettekannete lühikokkuvõtetega saab tutvuda kodulehel <https://www.folklore.ee/CEES/2022/>

Konverentsi korraldasid Tartu Ülikooli teadusprojektide PRG341 “Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides”, PRG1290 “Uurali keelte diskursuspartiklite grammatika” ja Eesti Kirjandusmuuseumi uurimisprojekti EKM 8-2/20/3 “Folkloori narratiivsed ja uskumuslikud aspektid” tööühmad ning Eesti-uuringute Tippkeskuse korpuspõhiste keele-, kirjanduse ja folklooriuuringute ning referentsiaalsete praktikate tööühmad.

Konverentsi toetasid Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus) ning Eesti Teadusagentuuri uurimisprojektid PRG341 ja PRG1290.

Piret Voolaid

Kevadkoolis uuriti meelte rolli kultuuris

26. ja 27. mail 2022 toimus Eesti Kirjandusmuuseumi eestvõttel Toilas humanitaarteaduste doktorantidele suunatud interdistsiplinaarne rahvusvaheline kevadkool “Dialogues with the Senses”, mille raames vaadeldi meelte rolli kultuuris. Eesmärgiks oli mõelda mitte ainult nn tavameelte (nägemismeele, puutemele, haistmise, kuulmise ja kompimise) üle, vaid ka selle üle, milliste meeltega kogeb inimene mitteverbaalset teavet või vaikust, kuhu paigutuvad intuitsioon ja n-ö seitsmes meel näiteks ravirituaalides või ennustamisel. Kirjandusmuuseum viis ürituse läbi keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktorikooli partnerina. Ettekandeid-töötube pakkusid lisaks Eesti asjatundjatele ja doktorantidele valdkonna tunnustatud eksperdid mujalt, näiteks Kathryn Linn Geurts (USA) tõi näiteid eurooplase pilgule ebatavalistest Aafrika meelemaastikest ning Frog (Soome) arutles šamanistlike ja muude rituaalsete kogemuste näitel, kuidas kultuurilised praktikad mõjutavad inimeste tajuviise. Frogi ettekandega haikus Kristel Kivari pilguheit anomaalsete kogemuste (nt kummituskohad, tulnukatega kohtumise kohad, looduslikud pühapaigad) tajumisele liminaalsena – Kivari võrdles sellistesse loomuliku ja üleloomuliku piirialadeks olevatesse paikadesse minekut üleminekuriitusega. Eelnevatele esinejatele oli sobivaks jätkuks Malay Bera arutlus üleloomuliku kontakti meelise tajumise viiside üle India kultuuris. Bera tõi näiteid oma välitöödest Bagnanis Ida-Indias, kus paljud tema küsitatud inimesed suhtusid üleloomulikku kontakti kui millessegi tavapärasesse ja pigem isegi eeldasid seda.

Olulise lisamõõtme ürituse temaatikale andis Silvi Tenjesi taju- ja kommunikatsiooni-uuringutel põhinev ülevaade kommunikatsiooni multimodaalsusest, milles rõhutati, et isegi sellised piasjad nagu inimese hääle kõrgus, kõnetempo või näoilmed võivad mõjutada tema edastatavat sõnumit ja selle mõistmist kõrvalseisjate poolt. Laur Vallikivi tõstas arutelu vaikuse sensorsest aspektist, tuues näiteid vaikuse sotsiaalsest kasutamisest, mida ta oli kogenud oma pikkadel välitöödel neenetsite juures. Esimese kevadkoolipäeva lõpetas kunstnike Kadri Kangilaski ja Toomas Tõnissoo töötuba emotsioonide teadlikust kasutamisest kunstiloomes ja vaimses enesekorrastamises.

Asjakohased olid keeleteaduslikud ettekanded, näiteks Ene Vainik andis ülevaate sensorseks lingvistikaks nimetatava uurimisviisi põhiteemadest, meetoditest ja hüpoteesidest ning Karin Zurbuchen vaatles võrdlevalt eesti- ja saksakeelseid maitsetermineid, tõdedes, et mõlemas keeles on unikaalseid termineid, millele on raske leida teiskeelset vastet. Seejärel keskendus Mona Tärk nägemis- ja puutemele rollile lääne filosoofia ajaloos, märkides et puutemeelt on peetud isegi primaarsemaks, kuna sellele tuginevad ka teised meeled. Puutemele vaatlemisega jätkas teinegi ettekanne – Eugenio Israel Chávez Barreti huvikeskmes olid sellega seotud semiootilised tähendused, eelkõige puudutuse ja puudutamise uurimine semiootilise protsessina, mille käigus kogeja avastab nii ümbritsevat maailma kui iseenda mikrokosmost.

Silvia Kurr tutvustas antiikkultuurist pärit ekfraasi mõistet, mis tänapäevases kasutuses viitab mitmesugustele intermeedialistele nähtustele ehk mitme märgisüsteemi üksteisest läbikasvamisele, näiteks maalide, skulptuuride, arhitektuuri, filmi, fotograafia ja digitaalse meedia kaasamisele kirjandusteostesse, millega luuakse taas võimalused multisensorseks kogemuseks. Anastasiya Fiadotava tõi esile huumorimele rolli peresiseses suhtluses ja meeleolu loomisel, pakkudes näiteid selle kohta, kuidas pereliikmete huumoritaju võib erineda ja perepärimusena levivad naljad võivad tekitada väga erinevaid emotsioone.

Michele Tita juhtis tähelepanu erinevate maastikutüüpide seostele meeltega, rääkides Itaalia ja Kirde-India näidete põhjal metsikute looduslike paikade (nt lähimatud tihnikud, raskesti ligipääsetavad mäed) kirjeldamisest folklooris spetsiifiliste üleloomulike olenditega seotud kujutelmade kaudu, tõdedes et kui inimestel puudub mingi paigaga otsekontakt, püütakse selle paigaga seonduvat mõtestada vähemalt fantaasiatandil. Huvitava aspekti avas Prince Tomar, kes tutvustas ühte meelte antropoloogias viimastel aastatel tähelepanu pälvinud valdkonda, nimelt infrastruktuurirajatistega seotud sensorsete kogemuste uurimist. Tomari ettekanne põhines välitöödel Nepaali-India piiripunktis, kus igapäevakogemusele annab tugevalt tooni halbade teede tihedast kasutamisest tingitud äärmuslikult suur tolmukontsentratsioon, mis mõjutab mitmel moel piirialal liikuvate ja elavate inimeste käitumist ja lugusid.

Mare Kõiva vaatles umbes saja aasta jooksul kogutud arhiivitekstide, aga ka tervendajatega tehtud intervjuude ja nende omasõnaliste päevikute põhjal eesti traditsioonilisi tervendamisrituaale kui sensorsest kompleksseid sündmusi. Kõiva lahkas pikemalt

küsimust, millist rolli mängivad lisaks tavameeltele tervendaja isiklik vaist, traditsioon ja elukogemus.

Kokkuvõttes moodustasid nii Eesti kui ka välismaiste spetsialistide ja doktorantide ettekanded oma pilguheitudega erinevatesse kultuuridesse ja ajastutesse mitmetahulise terviku ja tekitasid osalejate hulgas aktiivset arutelu. Tõdeti, et meelte temaatika uurimine ei kaota kultuuris tõenäoliselt kunagi aktuaalsust ning jätkuvad arengud virtuaalreaalsuse valdkonnas lisavad ainult uusi uurimisenüansse. Ürituse toimumist rahastas Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond (Eesti Kirjandusmuuseumi ASTRA projekt EKMDHUM) ja see oli seotud ka Eesti-uuringute Tippkeskusega. Tegemist oli viimase üritusega nimetatud projekti raames ning seegi kord täideti edukalt eesmärk luua teadlasi ja doktorante kaasates teadusharude-üleseid dialooge ühe ühiskonnas olulist kõlapinda omava teemaga.

Reet Hiimäe

Väliseesti koolipärimuse kogumise aktsiooni algsed kokkuvõtted

Väliseesti Muuseum (VEMU) Torontos ja Eesti Kirjandusmuuseum Tartus korraldasid 2021. aastal koolipärimuse kogumisvõistluse Kanada eestlastele. Kaastöid oodati nii tänastelt õpilastelt kui ka varem koolis õppinud ja/või töötanud inimestelt. Kogumisaktsioon pühendati 2020. aastal meie seast lahkunud Toronto Eesti Seltsi Täienduskooli kauaaegse juhi Edgar Marteni (17.05.1920–5.10.2020) mälestusele.

Projekti raames koguti folkloori viie suurema allteema kohta: 1) naljad ja anekdootid; 2) hirmud, uskumused, ennustamine; 3) tähtpäevad ja peod; 4) vaba aeg ja sõbrad; 5) mängud. Laekus ka erinevaid materjale, mis jäädvustavad eestlaste koolipõlve ja hariduselu Kanadas, kirjeldavad põnevat gaidi- ja skaudiliikumist, näiteks muljetavaldavaid meenutusi Kotkajärve ja Jõekääru laagrielust.

Laste- ja noortepärimust on kogutud Eestis alates 1920. aastatest. Koolipärimust on kogutud Eestis üleriigiliselt kolmel korral, 1992, 2007 ja 2018. Varasemate kogumisaktsioonide materjali põhjal on avaldatud rohkelt uurimusi, laiale avalikkusele mõeldud populaarseid materjalikogumikke, kuid väliseesti materjali on seni leidunud minimaalselt. Kõnealune projekt oli esimene väliseestlastele suunatud suurem koolipärimuse kogumise aktsioon, mille tulemusena tekkis väärtuslik võrdlusmaterjal juba olemasolevale eesti ainesele.

Põhiliselt Torontos, aga ka Montrealis elavatel eestlastel koguti väärtuslikku intervjuumaterjali 18 inimeselt, tulemuseks üle 20 tunni videosalvestusi, mis on edasise teadustöö hõlbustamiseks kirjalikult litereeritud. Lisaks jääb aktsioonist järele